

ACTA CONCILIORVM
OECVMENICORVM

SVB AVSPICIIIS
ACADEMIAE SCIENTIARVM BAVARICAE
EDITA

SERIES SECVNDA

VOLVMEN TERTIVM
PARS ALTERA

MMXII
WALTER DE GRUYTER
BEROLINI · NOVI EBORACI

πρέπουσαν ἱερεῦσι τάξιν. καὶ καθὼς τοὺς ἡμετέρους ἐδέξατο λόγους ἢ θεοφιλεία σου καὶ τούτοις ἐξακολουθεῖν ὠμολόγησεν, ἐμμενιάτω, μὴ τῷ ἰδίῳ νοῖ πληροφορομένη. οὐκ ἀγνοεῖ γὰρ οὔτε μὴν ἐπελάθετο, ὡς γε λογιζόμεθα, ὅτι καὶ ἀποτάξασθαι τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς παρεκάλεσεν ἡμᾶς, προτείνουσα ἐπανάστασιν μελετᾶσθαι κατ' αὐτῆς ἐφ' οἷς, ὡς ἔλεγεν αὐτῇ, οὐ συνηπίστατο, διαβεβαιουμένη μηδὲν πρὸς ὕβριν τοῦ κυρίου ἢ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἔνεκεν τῆς τούτων εἰκόνας εἰπεῖν ἢ διαπράξασθαι, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν γραφικὴν προτείνειν διδασκαλίαν περὶ τοῦ μηδὲν τῶν ἐν κτίσμασι τῆς θείας ἀξιοῦν τιμῆς, ἦντινα καὶ ἡμεῖς ἐδιδάχθημεν οὕτως ἔχειν καὶ βεβαίως κρατοῦμεν καὶ ὁμολογοῦμεν. καὶ τὰ γραφέντα δὲ παρ' ἡμῶν πρὸς τὸν μνημονευθέντα θεοφιλῆ μητροπολίτην αὐτῆς ὑπανέγνωμεν αὐτῇ, καὶ τούτοις ἐμμε-
 Rom. 516 νειν καθωμολόγησε, καὶ τὰ ἴσα τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς παρεσχόμεθα αὐτῇ. μὴ οὖν
 Ha. 245 θελήσῃ σκάνδαλον γενέσθαι λαῷ ἀπειροκάκῳ, μεμνημένη τοῦ φοβεροῦ κρίματος τοῦ
 La.-Co. 297 κυρίου, ὅπερ καὶ τοῖς ἑνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζουσιν ἐπάγειν ἠπειλήσε. τοῦτο δὲ γινωσκέτω, ὡς μέχρις ἂν τὴν ἡμετέραν ἐπιστολὴν ἀποδώσει τῷ θεοφιλεστάτῳ αὐτῆς μητροπολίτη, ἐξ ἐπιτιμίων τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος οὐκ ἔχει ἐξου-
 15 σίαν οἰασθῆποτε ἐφάψασθαι λειτουργίας ἱερατικῆς. δεῖ γὰρ ἡμᾶς μᾶλλον αὐστηρότερον αὐτῇ προσαχθῆναι ἢπερ ἀνευθέτητον αὐτὴν καταλιπεῖν τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ κατακρίσει ἐσομένην ὑπεύθυνον.

Ma. 108 Ταράσιος ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· Ὡς καὶ προέφην, τίμιοι ἀδελφοί, ἢ εἰσαγωγή τῆς ἐπεισάκτου καινοτομίας ταύτης γέγονεν ἐκ τοῦ προειρημένου ἀνδρὸς
 20 ἐπισκόπου Νακωλείας.

Κωνσταντῖνος ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀνέγνω·

Ἐπιστολὴ Γερμανοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Θωμᾶν ἐπίσκοπον Κλαυδίουπόλεως

Εἰρηκέ που τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ σοφὸς Σολομών· ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμε-
 νος ὡς πόλις ὄχυρά καὶ ὑψηλή, ἰσχύει δὲ ὥσπερ μεμοχλευμένον βασιλείον. ἐγὼ δὲ οὐ

13 cf. Mt. 18,6 25-26 Prou. 18,19

23-478,20 Germ. I. epist. ad Thom. episc. Claudiup. (a. 729?) (CPG 8004; cf. Grumel/Darrrouzès, Reg. n. 330 [„ca. a. 725“]), PG 98, 164-188 (ex Actis Nicaenis = Mansi); cf. Thümmel, Frühgeschichte n. 82; Stein p. 30-88 („a. 729“); Speck, Artabasdos p. 267-281 („post a. 746“); id., Interpolierter Text p. 481-490; Brubaker/Haldon 2011 p. 98-105 et 186-187

HV T M

1 λόγους ἐδέξατο ed.Rom.* 1-2 ἢ σὴ θεοφιλ' V ἢ θεοφιλία σου ed.Rom.* (-φιλεία σου incertum in H)
 3 ἐπελάθετο + ὅτι οὐ χρὴ πιστεῦναι τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς V | ὡς γε] ὥστε V 5 αὐτῆς] αὐτοῦ V 6 ἢ τῶν ἁγίων αὐτοῦ postea inserta esse censet Speck, Affäre p. 153 | τούτων] τούτου conji. Speck ibid. 10 μνημονευθέντα om. HV | θεοφιλῆ - αὐτῆς] θεοφιλῆ αὐτοῦ μητροπολίτην V μητροπολίτην αὐτῆς τὸν θεοφιλῆ M | αὐτῆ] αὐτῶ V 10-11 καὶ - καθωμολόγησε om. M 11 καθωμολογήσαμεν V | ἴσα ed.Rom.* | παρέσχομεν V edd. | αὐτῶ V 12 θελήσεις V θελήσης Vc edd. | λαῷ ἀπειροκάκῳ om. V | μεμνημένος V edd. | κρίματος] βήματος T edd. i. t. („L. κρίματος“ ed.Rom.^{ms}) 13 κυρίου] θεοῦ καὶ σωτήρος V | καὶ + ἐν H 14 ἡμετέραν om. V | ἀποδῶ T edd., sed cf. e.g. Theod. Stud. epist. 462,52 14-15 θεοφιλεστάτῳ αὐτῆς] θεοφιλεῖ αὐτοῦ V 15 ἐξ ἐπιτιμίων] ἐξείς ἐπιτίμιον HV | ἔχεις HV 16 ἄψασθαι M | μᾶλλον om. V 17 ἔπερ V T | αὐτὴν] αὐτὸν V 18 κρίσει HV 19 Ταράσιος - εἶπεν] Ὁ πατριάρχης ἔφη V | Ταράσιος om. M 20 εἰρημένου V 22 ὁ - καὶ om. V 23 ἀρχιεπισκόπου T edd. 25 αὐτοῦ M 26 ἰσχυρά V | μεμοχλευμένον] τεθεμελιωμένον Sept., sed cf. e.g. Eustr. presb. uita Eutychiei l. 2815 Laga; cf. etiam Stein p. 35 adn. 23 | οὐ] οὐδὲ V

τῶν βοηθεῖν δυναμένων ἑαυτὸν λογιζόμενος, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν βοηθεῖσθαι δεομένων,
 PG 98, 165 τὸ παρὸν χαράξαι γράμμα πρὸς τὴν ὑμετέραν ὠρμήθην θεοφίλειαν, τῶν λογισμῶν
 μὴ φέρων τὴν ἄγλησιν. τινὰ γάρ μοι ἠκούσθησαν πεπραχέναι αὐτὴν, ἅπερ ,εἰ μὲν
 ψευδῆ, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον εἰπεῖν, ,αὔραι φέροιεν, εἰ δὲ ἀληθῆ, παντα-
 χόθεν μου τὴν διάνοιαν ἀπορία περιέλαβεν. ἄρα γάρ καὶ αὐτῇ κατὰ τὴν τῶν 5
 πλειόνων ῥαθυμίαν τὸ τῆς ἀγάπης τερπνὸν χεῖλεσι μόνον περικέχρωσται καὶ οὐκ
 εἰς τὸ βάθος κατέδυ τῆς διανοίας, δηλονότι λογιζομένης αὐτῆς οὐκ ἐν εἰλικρινεῖ ἀγά-
 πῃ διακεῖσθαι ἡμᾶς πρὸς αὐτὴν; ἢ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, τὸ δὲ ἀμαθὲς ἡμῶν καὶ
 περὶ τὰ θεῶ ἀρέσκοντα ὀκνηρότερον τε καὶ ἡμελημένον διέπτυσεν, ὡς οὐ πολλῆς
 φροντίδος ἀξιουμένης τῆς ἐρεύνης τοῦ θεοῦ θελήματος κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν 10
 διὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀγίαν ἐντολήν; ἢ καὶ τούτων μὲν οὐκ εὐστοχος ἢ ὑπόνοια,
 ἐκεῖνο δὲ ἴσως ὑπολαμβάνειν ἐστὶν ὡς κρείττονος αὐτῇ ἀποκαλύψεως γενομένης –
 ὀκνῶ γάρ εἰπεῖν οἰήσεώς τινος καὶ φρονήματος· ἢ γὰρ ἀγάπη τὸ κακὸν οὐ λογίζε-
 ται, φησὶν ὁ θεὸς ἀπόστολος – εἰς τοιαύτην ἤλασε πληροφορίαν ἣν φανερώσαι
 ἡμῖν ἐξ ἀναγκαίου ὀφείλει. 15

Γέγονε δὲ ἡμῖν τῶν τοιούτων ὑπονοιῶν οὐκ ἀνεύλογος ἀφορμή, ὅτι χρόνῳ πολλῷ
 γενομένη παρ' ἡμῖν ἡ ὑμετέρα θεοφιλία συναυλιζομένη τε καὶ γραφικῶν ἔσθ' ὅτε
 λόγων τε καὶ ζητημάτων ἐρωτήσεις προβαλλομένη οὐδένα λόγον κεκίνηκεν ἡμῖν
 ποτε περὶ εἰκόνων εἴτε ἀγίων ἀνδρῶν ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν 20
 Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀγίας καὶ ἀληθῶς θεοτόκου μητρός,
 οὔτε ὡς συζητοῦσα καὶ τὸ ἀκριβὲς εὑρεῖν βουλομένη ἤγουν ἐρωτῶσα, ὅποῖον ἡμῖν
 περὶ τούτου τὸ φρόνημα καὶ εἰ κατὰ λόγον ἐστὶ τὸ ἐν τούτοις γινόμενον, οὐδεμίαν
 φέρον κατὰκρίσιν παρὰ θεῶ τοῖς ποιοῦσιν, ἀλλ' οὔτε ὡς βεβαία πληροφορία ἀπο-
 βολῆς καὶ ἀναιρέσεως ἀξιὸν τὸ τοιοῦτον τιθεμένη πρὸς τὸ συμβουλευεῖν ἡμῖν ἐπι-
 δέδωκεν ἑαυτήν, ὥστε καὶ ἡμᾶς τῆς ὁμοίας ἔχεσθαι γνώμης. ἀλλὰ πάντῃ τὰ περὶ 25
 La.-Co. 300 τούτου ἐν τελείᾳ σιωπῇ παρ' ἡμῖν ποιησαμένη, ἐν τῇ κατ' αὐτὴν πόλει γεγεννημένη
 ὡς ἀπὸ δόγματος κοινοῦ καὶ ἀναντιρρήτου τινὸς διασκέψεως τὴν τῶν εἰκόνων
 καθαιρεσιν ὡς μεμαθήκαμεν ἐποιήσατο – εἰ τὸ ἀληθὲς οὕτως ἔχει, πάλιν ἐροῦμεν
 καὶ γὰρ οὐκ εὐδρομος ἡμῖν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ πιστεῦναι ἀπεριμερίμνως τοῖς πρὸς τὸ
 διασύρειν τοὺς πλησίον λεγομένοις πολλάκις. 30

Ma. 109 Ἄλλ' ἡμεῖς ἀναγκαῖον τιθέμενοι ὡς ἐν διασκέψει καὶ ἀδελφικῇ δοκιμασίᾳ τὰ τοῦ

10–11 τῆς – ἐντολήν cf. Ioh. 5,39 13–14 cf. 1 Cor. 13,4–5

3–4 εἰ – φέροιεν cf. Greg. Naz. or. 4 (c. Iul. I) (CPG 3010,4) c. 54,7 Bernardi

HV T M 29–460,6 τὸ¹ – ἕνα folio deperdito desunt in T (adhibentur apographa Vc et MI)

1 ἑμαυτὸν conl. Stein p. 36 adn. 25 non male, sed cf. Fatouros II p. 913 | ἀλλὰ + καὶ V | δεομένων] δυναμένων
 HV 2 ἔγχαράξαι ed. Rom.* | θεοφιλ HV θεοφιλίαν ed. Rom.* 3 τινὰ – αὐτὴν] constructiones ... πε-
 πρᾶχθαι παρ' αὐτῆς et ... γὰρ ἠκούσα ... commixtae sunt | ἠκούσθη ed. Rom.* (uide supra) | αὐτὸν V
 4 εἰπεῖν Γρηγόριον V | φερέτωσαν V edd. 5 ἄρα M | καὶ om. V | αὐτῇ ed. Rom. ex Vc: αὐτῇ HV T M |
 τῶν om. H 9 τὰ + τῶ T edd. | ὀκνηρόν H 11 ἱερῶν] ἀγίων HV | τούτου M | ἐπίνοια V 12 ἐστὶν
 om. HV | ἐγκαλύψεως H 13 ὀκνῶ – φρονήματος om. V 14 φησὶν] λέγει ed. Rom.* 15 ὀφείλει] ex-
 spectaueris ὀφείλε 16 ἡμῖν om. H 17 θεοφιλ HV θεοφιλία ed. Rom.* | συναυλιζομένη V 18 ζητημά-
 των] ῥημάτων H 20 μητρός] Μαρίας V 23 ὡς + ἐν M 23–24 ἐκβολῆς H 24 τῶν τοιούτων V
 (prob.) 24–25 ἑαυτὴν ἐπιδέδωκεν HV 25 αὐτὴν M | παντὶ T 26 ποιησαμένη παρ' ἡμῖν V | γενο-
 μένη V 27 ἀπὸ] ἐκ H | κοινοῦ] τινὸς V καινοῦ conl. Speck, Interpolierter Text p. 483 adn. 13 | ἀντιρρήτου
 V | τινὸς om. V 28 εἰ – ἐροῦμεν ad ea quae antecedunt spectant (ἐροῦμεν hic tempus praesens significat, cf.
 lat.); Speck, Interpolierter Text p. 483 adn. 14 et p. 485 πάλιν ἐροῦμεν et quae sequuntur usque ad p. 474,12 postea
 in Actis inserta esse censet, sed cf. infra locos in LC laudatos | ἐροῦμεν πάλιν HV 29–460,6 τὸ¹ – ἕνα folio
 deperdito desunt in T, adferuntur uariae lectiones ex apographis Vc et MI 31 τὰ] τὸ M

φρονήματος ἡμῶν φανερώσαι, λεπτομερῶς τὰ περὶ τούτου συνείδομεν διεξελεθῆν, 5
 Ha. 248 ἐκεῖνο πρότερον ὑπομιμνήσκοντες, ὡς ἐξάπαντος φυλάττεσθαι ἡμᾶς χρὴ τὰς τῶν
 πραγμάτων καινοτομίας, καὶ μάλιστα ὅπου τοῖς ἐν πίστει τοῦ Χριστοῦ λαοῖς θόρυ-
 βός τις καὶ σκανδάλων ὑπόθεσις παρακολουθεῖ, ἔπειτα καὶ χρόνου μακροῦ ἔθος ἐν
 ταῖς ἐκκλησίαις ἐκράτησεν. εἰ γὰρ μετὰ βουλήσ οἰνοποτεῖν ἢ γραφή διατάσσεται, 5
 PG 98, 168 πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς χρὴ πλείονι συζητήσει τοῖς καιριωτέροις ἐγχειρεῖν, ἵνα μὴ ὑπό-
 δικοι τῶ φοβερῶ γενώμεθα κρίματι τῶ καὶ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζοντι ἐπιτημέ-
 νῳ παρὰ θεοῦ, καὶ ἄλλως τῶν πρὸς ὕβριν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας παρὰ τῶν
 ἀπίστων συναγομένων ῥημάτων ἢ πραγμάτων τὴν ἀνατροπὴν ποιῆσθαι ὀφείλον-
 τας καὶ τὸ ταύτης σεμνόν τε καὶ ἔνθεον δεικνύειν ἀσάλευτον. 10
 Τοῦτο τοῖνυν ἐν πρώτοις γινώσκειν χρεών, ὡς οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλακίς
 καὶ Ἰουδαῖοι τὰ τοιαῦτα ἡμῖν προσήγαγον εἰς ὀνειδισμόν καὶ οἱ τῆς ὄντως εἰδωλο-
 λατρίας θεραπευταί, χραίνειν μόνον ἐπιχειροῦντες τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἄχραντόν
 τε καὶ ἔνθεον καὶ οὐχὶ τὸ χειροποιήτοις προσέχειν ἀναιρεῖν ἐπιειγόμενοι, ὅπου γε
 αὐτοῖς ἢ πᾶσα σπουδὴ καὶ τὸ σέβας περὶ τοῦτο καταγίνεται, μηδὲν τῶν ὀρωμένων 15
 καὶ αἰσθητῶν ὑψηλότερον τίθεσθαι, ἀλλὰ τὴν θείαν φύσιν παντοίως ταπεινοῦν ἢ
 τόπῳ τινὶ περικλείοντας τὴν τοῦ παντός ἐποπτικὴν αὐτῆς πρόνοιαν ἢ σωματικαῖς
 εἰδοποιούσας μορφώσασιν. οὐς οὐκ ἀγεννώς μὲν τῶν ἡμετέρων προγενέστεροί τινες
 ὡς κύνας ἐνεούς, γραφικῶς εἶπεῖν, μάτην καθυλακτοῦντας τῆς ποιήνης τοῦ Χριστοῦ
 ἀπέωσαντο, ὧν οὐκ ἐν χερσὶν ἡμῖν τὰ πονήματα. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν 20
 οἰκείων ἀσεβῶν ἐπιτηδευμάτων ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τούτους ἐπιστομίζει, τῶν μὲν
 στηλιτεῦων τῶν ἐλληνικῶν τελετῶν καὶ μύθων τὸ αἰσχρὸν καὶ ἀπόπτυστον, Ἰου-
 δαίους δὲ ἐντρέπων, οὐ μόνον τὴν τῶν πατέρων πρὸς τὰ εἰδωλα προσχώρησιν
 αὐτοῖς ὀνειδίζων, ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς τὸν θεῖον νόμον ὃν ἐκεῖνοι αὐχοῦσι κρατεῖν
 Rom. 518 ἐναντιώσει, εἶγε ἐκεῖνου ἐν τόπῳ τινὶ διωρισμένῳ τὰ τῶν τυπικῶν θυσιῶν προσ- 25
 ἀγειν θεσπίζοντος οὗτοι ἐν παντὶ τόπῳ τῆς οἰκουμένης τοῦτο πράττειν οὐ παραι-
 τοῦνται, συνήθως τὸ πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπειθῆς πατρικῆ ἀκολουθία ἐπιτηδεύ-
 οντες καὶ ταύτη θύοντες δαιμονίοις καὶ οὐ θεῶ. ἢ γὰρ ἀληθῆς πρὸς τὸν ἀληθινὸν
 θεὸν λατρεία τε καὶ προσκύνησις ἐν τῇ τηρήσει τῆς ἀγίας περὶ αὐτὸν ὁμολογίας
 καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δεδομένων συνεκτικῶν τε καὶ κεφαλαιωδεστέρων μυστηρίων 30
 καὶ νόμων φυλακῇ ἀκριβῶς κατορθοῦται. Σαρακηνοῖς δέ, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ τὸ τοιοῦ-
 τον ἐπισκήπτειν δοκοῦσιν, ἀρκετόν εἰς αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν προσαγαγεῖν τὴν

5 cf. Prou. 31,4 7 cf. Mt. 18,6 19 cf. Is. 56,10 28 cf. Deut. 32,17; 1 Cor. 10,20

11–20 πολλακίς – ἀπέωσαντο cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 438,13–17

HV T M

1 διεξελεθῆν συνείδομεν H | διελεθῆν V 2 ἀπομιμνήσκοντες Vc Ml | ἐξ ἅπαντος ed. Rom.* 3 ἐν + τῇ Vc Ml edd. 4–5 ἔπειτα – ἐκράτησεν] locus suspectus, fort. est adnotatio marginalis (ex p. 464,20–21 desumpta) inepte in textum recepta 4 ἔπειτα + δὲ V 5 ἢ γραφή ante οἰνοποτεῖν M 8 παρὰ] περὶ Vc Ml 9–10 ὀφείλοντας (sc. ἡμᾶς) scripsi: ὀφείλοντες codd. 12 καὶ' om. V, καὶ + οἱ M 12–13 εἰδωλολατρίας V Ml (-λατρ' H) edd. 13 θεραπευταί + ὡς H | χραίνειν H M: αἰσχροῖν Vc Ml edd. αἰσχροῖν (sic) V 14 προσέχειν] προσκυνεῖν H | γε om. H (fort. in margine recisum) 15 τούτου V 17 περικλείοντες + καὶ M 18 εἰδοποιούσας M Vc Ml | expectaueris προγενεστέρων τινές | τινες post ἀγεννώς V 20 ἀπέωσαντο M | ποιήματα HV | οὐ μὴν δὲ om. V 22 ληστεύων H | τῶν] ἀπὸ H | τελετῶν + τε H | ἐκπτυστον H 24 αὐτ(οῦ) H? 24–25 τὴν ... ἐναντίωσιν Vc Ml edd. 25 διορισμένῳ V 30 αὐτοῦ] αὐτῶν Vc αὐτῶ Ml 31 Σαρακηνοῖς H Ἀγαρηνοῖς V („ἄλ. Ἀγαρηνοῖς“ ed. Rom.¹⁸⁶) 32 προσάγειν M

μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τελουμένην παρ' αὐτῶν λίθῳ ἀψύχῳ προσφώνησιν τὴν τε τοῦ λεγομένου Χοβάρ ἐπίκλησιν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ματαίας αὐτῶν πατροπαράδοτου ἐκείσε ἀναστροφῆς ὡς ἐν ἐπισήμῳ ἐορτῇ παιγνιώδη μυστήρια.

- Χριστιανῶν δὲ πάντων καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, τὸν τοῦ εὐαγγελίου δηλαδὴ, ὡς ὁ προφήτης φησί, δουλευόντων θεῷ χαρακτήρ ἰδικώτατος ἢ εἰς ἕνα 5 θεόν, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ἄκτιστον, ἀίδιον, ἀκατάληπτον, ἀόρατον, ὁμοούσιον τε καὶ ὁμόθρονον πίστις τε καὶ ὁμολογία, συν-ομολογουμένης καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τελείας ἐνανθρωπήσεως καὶ τῶν ἄλλων 10 κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, ὅπερ ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ ὁμοφρόνως πρὸ τῆς μυστικῆς καὶ ἀγίας ἀναφορᾶς προσάγει θεῷ, ἢ τε εἰς τὸ ὄνομα τούτων δὴ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τελουμένη διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος πνευματικῆ ἀναγέννησις καὶ τῶν ζωοποιῶν τῆς ἀναϊμάκτου θυσίας συμβόλων ἢ θεουργικῆ μεταλήψις καὶ κοινωνία· δι' ὧν ὁ τῆς ἀληθείας ἀναλάμπει φωτισμὸς καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας ἀπελάνυεται σκότος, ἔχον καὶ αὐτὸ τῆς οἰκείας πλάνης ἐμφανεστάτον γνῶρισμα τὴν τῆς πολυθεΐας ἀθεότητα. ταῦτα δὲ οὕτως ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἀπο- 15 στολικῶς εἰπεῖν, ὃν τρόπον τὸ κατ' ἀρχὰς διεχώρισεν ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκοτούς. λεγέτω τοίνυν μεθ' ἡμῶν ὁ μακάριος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἢ νικήσασα τὸν κόσμον, ἢ πίστις ἡμῶν. προστεθῆτω δὲ καὶ παρ' ἡμῶν καὶ λεγέσθω· αὕτη ἐστὶν ἡ πέτρα, ἐφ' ἣ Χριστὸς τὴν ἑαυτοῦ ὠκοδόμησεν ἐκκλησίαν, πύλαις ἔδου ἡγουν προσβολαῖς τῶν ἐναντίων δυνάμεων ἀκατάσει- 20 στὸν τε καὶ ἀπερίτρεπτον. ἐντεῦθεν τὸ καινὸν ἐκληρωσάμεθα ὄνομα, ὅπερ, Ἡσαΐας φησὶν, εὐλογηθήσεται — λέγει γὰρ οὕτως· εὐλογήσουσι τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν —, τὸ ὑπεραγνώστὸν τε καὶ ἀνεξιχνίαστον τῆς ἀρρήτου αὐτοῦ φύσεως διαγγέλλοντες ἀόρατόν τε αὐτὴν καὶ ἀπερίγραπτον καὶ πάντῃ ἀναλλοίωτον ἐν ἀδιστακτῷ πληρο- 25 φορίᾳ κηρύττοντες καὶ τὴν ἀίδιον αὐτῆς δύναμιν καὶ θεϊότητα ἀπὸ κτίσεως κόσμου κατὰ τὸν ἱερώτατον Παῦλον τοῖς ποιήμασι νοουμένην καθορώντες. οὕτω δουλεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἠξιώμεθα, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε τετιμημέθα τε καὶ δεδοξάσμεθα, πάσης ἀπαλλαγέντες εἰδωλικῆς πλάνης τε καὶ ἀσεβείας. 30 ἦς τὸ ἐξάριετον γνῶρισμα λέγειν τῷ λίθῳ· σύ με ἐγέννησας, καὶ τῷ ξύλῳ· σύ με ἐποίησας, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, καὶ μὴ ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς Ἡσαΐας βοᾷ, καὶ λογίζεσθαι, τίς ὁ καταδείξας ταῦτα πάντα, ὁ ἐξάγων κατὰ ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, πάντα ἐπ' ὀνόματι καλέσει ἀπὸ πολλῆς δόξης καὶ ἐν πληθει ἰσχύος, οὗ αἱ χεῖρες ἐπλασαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς ἕτερός τις εἶπε τῶν

4-5 cf. Soph. 3,9 15 cf. Gal. 5,17 16-17 Gen. 1,4 18 1 Ioh. 5,4 19-20 cf. Mt. 16,18 21-22 cf. Is. 65,15-16 25-26 ἀπὸ — καθορώντες cf. Rom. 1,20 26-27 δουλεύειν — ἀληθινῷ 1 Thess. 1,9 27 τῇ — ἠλευθέρωσε cf. Gal. 5,1 29-30 λέγειν — ἐποίησας cf. Jer. 2,27 30-33 ἀναβλέπειν — ἰσχύος cf. Is. 40,26 33 οὗ — οὐρανοῦ cf. Os. 13,4

HVTM

2 Χοβάρ H 4-5 τὸν — δηλαδὴ fort. adnotatio marginalis 7 τε' om. M 9-10 ὅπερ — μυστικῆς om. HV 10 ἢ] εἴ V 11 διὰ + τῆς (sic) V 12 τῆς — συμβόλων] τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τελουμένη V (ex l. 11 repetitum) 13 ἀναλάμπει iter. V 16 καταρχάς V edd. 16-17 ἀναμέσον (bis) Vc Ml edd. 18 προστεθείτω H 19 καί' om. H | ἐστὶν om. V | ἐφ' ἣ] ἐν ἡ H ἔφη V 21 fort. <ὡς> Ἡσαΐας 22 λέγει — ἀληθινόν suspectum, fort. adnotatio marginalis in textum recepta | τὸ] τὸν HV 23 διαγγέλλοντες + τὸ ἀκατάληπτον HV (quod Anast. quoque legit) 24 ἐν om. H 27 ἠξιώθημεν V | ἦ] ἦν M 28 τε' om. M | τε' om. V 30 μὴ om. V | τὸν om. V 31 ταῦτα πάντα] τὰ πάντα ταῦτα V | κατὰ + τὸν H 32 καλέσει V M (cf. Sept. et lat.): καλέσας H καλεῖ Vc Ml edd. („ἀλ. καλέσει" cd. Rom. 118)

προφητῶν, ἣ τὴν λοιπὴν τῆς κτίσεως πάσης ἐναρμόνιον εὐταξίαν ὀρώντας δι' αὐτῆς τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν αὐτῆς λόγον ἐννοεῖν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα καὶ ὄντως ὄντα θεὸν προσκυνεῖν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Ἀθανάσιος τὸν κατὰ εἰδώλων συντάττων λόγον ἐκδιδάσκει σαφέστατα. ὡς οὖν οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος ἢ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, οὕτως οὐδὲν κοινὸν χριστιανοῖς ἔνα θεὸν ἐν ἀπροσίτῳ δόξῃ τε καὶ δυνάμει προσκυνούμενον σέβουσι πρὸς τοὺς πλάττοντας θεὸν καὶ ταύτη παρὰ τοῦ προφήτου ταλανιζομένους δικαίως· ἐκείνοις μὲν γὰρ σποδὸς ἢ καρδία, ὡς γέγραπται. ὦν οἱ μὲν τῇ ποιήσει τοῦ παρ' αὐτῶν γινομένου εἰδώλου κτίζεσθαι αὐτοῖς θεὸν πρόσφατον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος νομίζουσι καὶ διαπίπτοντος τούτου ἐξ ὁποιασοῦν αἰτίας καὶ ἀφανιζομένου βεβαίως κρατοῦσι μὴ εἶναι αὐτοῖς ὄλως θεόν, εἰ μὴ τί γε ἕτερον ὁμοίως δημιουργήσωσι. καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἢ θεία διδάσκει γραφὴ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον μοσχοποιίας τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτε καταστασιάσαντες τοῦ Ἁαρὼν ἔλεγον· ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἱ προπορεύονται ἡμῶν, ἐμφαίνοντες διὰ τούτου λογίζεσθαι αὐτοὺς καθόλου μὴ εἶναι θεὸν μῆτε ἀληθινὸν μῆτε ψευδώνυμον, εἰ μὴ ἄρα εἰδῶλον αὐτοῖς τεχνουργηθεῖ τὸ ἐπιζητούμενον· ᾧτινι μετὰ τοῦτο τὴν ἐξ Αἰγύπτου αὐτῶν ἔξοδον ἀνετίθεσαν, τῆς ἀσεβείας αὐτῶν καὶ ἀνοίας δεικνύοντες τὴν ὑπερβολὴν.

Οἱ δὲ μετέπειτα τὴν τῆς ἑλληνικῆς δεισδαιμονίας μετίοντες αἰσχύνῃ καὶ ταύτην περιέπειν σπουδάζοντες ἐπ' ὄνοματι τῶν παρ' αὐτοῖς θρησκευομένων θεῶν τὰς τῶν ξοάνων κατασκευὰς ἐφιλοπόνουν τοῦ τε Διός, ὃν καὶ πατέρα καὶ ὕπατον ἦγουν ἐξοχώτατον θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὠνόμαζον, καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν οὐκ ἄδηλος ἡ ὀνομασία τοῖς πλείοσιν. ὧν τὰ σεμνολογήματα καὶ αἱ κατὰ τὰς τελουμένας αὐτοῖς θυσίας τιμαὶ πορνείαι τε καὶ ἀσέλγεια καὶ πάσης ἀκαθαρσίας ἐπίδειξις — μικρὸν γὰρ εἶπειν αἰσχρορρημοσύνη τε καὶ βλασφημία —, ὅπου γε παρ' αὐτοῖς ἀνδροκτονία τὸ πρὸς τιμὴν θεοῦ σπουδαζόμενον ἦν καὶ τὸ ἐμπομπεῦν ταῖς αἰσχροουργίαις αὐτῶν πράγματι ἐτετίμητο, εἰς τιμὴν τῶν προσκυνουμένων λαμβανόμενον, ὡς ταῦτα πεπραχότων ἐκείνων καὶ τούτοις γινομένοις ἐφηδομένων. αἱ δὲ παρὰ χριστιανοῖς ἀγίων ἀνδρῶν εἰκόνες τῶν τε μέχρῃς αἵματος ἀντικαταστάτων τῇ ἁμαρτίᾳ, κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνὴν, καὶ τῶν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας διακονησαμένων, προφητῶν τε λέγω καὶ ἀποστόλων εἴτε καὶ τῶν εὐσεβεῖ βίῳ καὶ κατορθώσει ἔργων ἀγαθῶν ἀληθῶς θεοῦ δούλων ἀναδειχθέντων, οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν ἢ ἀνδρείας ὑπογραμμὸς πολιτείας τε εὐαγοῦς καὶ ἀρετῶν ὑποτύπωσις καὶ τοῦ δοξάζειν θεόν, ᾧ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν εὐηρέστησαν, ὑπονυγμὸς καὶ διέγερσις. λόγος μὲν γὰρ τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις διεξιὼν ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως

Rom. 5,20 Ha. 2,52

2 ἀναλόγως — ἐννοεῖν cf. Sap. 13,5 4–5 cf. 2 Cor. 6,14–15 6–7 cf. Is. 44,10 8 Is. 44,20 13–14 Ex. 32,1 23 cf. Gal. 5,19 28 cf. Hebr. 12,4

1–4 cf. Ath. gent. (CPG 2090) c. 44,32–45,11 Thomson 20–21 Διός — ὠνόμαζον cf. e.g. Hom. Il. 19,258

HVTM

1 ὀρώντες HV 5 οὐδὲ M | κοινὸν om. V 5–6 χριστιανῶ H 7 ἐκείνων H ἐκείνη V 10 τούτου] αὐτῷ H αὐτοῖς V 11 μὴ τί γε] μήτοι γε ed. Rom.* | δημιουργήσουσι M 12 γραφὴ διδάσκει V 13 τοῦ] fort. τῷ scribendum, cf. lat. et Sept. 15 μὴ + τι T edd. 16 τούτου V 16–17 τῆς — ἀνοίας] τῇ ἀνοία αὐτῶν V 20 καὶ om. V 21 ἢ om. V 23 ἀσέλγεια sc. εἰσὶ (Anast. sententiam aliter intellexit) 24 αἰσχρορρημοσύνη ed. Rom.* ex Vc | τὸ + παρ' αὐτοῖς V 25 θεοῦ τιμὴν H 26 πράγματι om. ed. Rom.* (cf. lat.) | ἐτετίμητο] ἔτι τὸ μὴ (sic) V | λαμβάνομεν T 28 ἀντικαταστάτων ed. Rom.* 29 διακονησάντων H διακονισαμένων V 30 εἴτε καὶ τῶν scripsi coll. lat.: εἴτε καὶ HV εἴτε καὶ ἐν T edd. τῶν καὶ M | ἀγαθῶν om. V 31 εἰσιν] ἔστιν V, om. H 32 ἑναρ(γοῦς) H prob. | ἀρετῆς M | ὑποτύπωσις V

προσκαλεῖται πολλάκις. τοῦτο δ' ἄν καὶ διὰ τοῦ προσέχειν τῇ εἰκόνι κατὰ τὸν τοῦ εἰκότος λόγον γενήσεται. ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας δι' ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφῆ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι, Βασίλειος ὁ μέγας βοᾷ, ἐξ ἑκατέρου τούτων πρὸς ἀνδρείαν διεγείρεσθαι τοὺς προσέχοντας λέγων. σύντομος γάρ, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ κεφαλαϊώδης ὑφήγησις τῶν πεπραγμένων τῶ γραφέντι ἐν τῇ εἰκόνι 5 γίνεταί τοις ὁρῶσιν ἡμῖν ἢ μιμητικὴ τῆς ιδέας αὐτοῦ μόρφωσις — ὡσπερ οὖν καὶ PG 98, 173 τοῖς εἰδῶλοις τῶν ψευδωνύμων θεῶν αἱ μιαιράι αὐτῶν συναναφαίνονται πράξεις —, καὶ τὸν μὲν ἐξ ἀκοῆς τὰ κατὰ τοὺς ἀγίους ἀνδρας παρειληφότα εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἀκουσθέντων ἢ τοιαύτη θεωρία συνωθεῖ, τὸν δὲ ἀγνοοῦντα φιλοπευστεῖν παρασκευάζει καὶ τὰ κατ' ἐκείνον διδασκόμενον εἰς πόθον τε αὐτοῦ καὶ αἶνον θεοῦ θερμῶς διεγείρει, ὡστε δι' ἑκατέρου τούτων τοὺς ὁρῶντας τῶν ἀγίων τὰ καλὰ ἔργα 10 δοξάζειν τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν. εἰ δὲ ἢ κατὰ Μωυσέα νομοθεσία παραγγέλλει τῶ λαῶ κλῶσμα ὑακίνθινον εἰς τὰ κράσπεδα τὰ ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων τιθέναι πρὸς ἀνάμνησιν τῶν διατεταγμένων καὶ φυλακῆν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐστι διὰ τῆς ὁμοιωματικῆς ἀναζωγραφήσεως τῶν 15 ἀγίων ἀνδρῶν ἀναθεωρεῖν τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν καὶ τούτων μιμεῖσθαι Ma. 116 La.-Co. 305 τὴν πίστιν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν.

Τὸ δὲ τοῦ κυρίου τῆς κατὰ σάρκα ιδέας ἐν εἰκόσι τυποῦσθαι τὸν χαρακτήρα εἰς ἔλεγχον μὲν τῶν φαντασίᾳ καὶ οὐκ ὀληθείᾳ ἀνθρωπον αὐτὸν γενέσθαι ληρωδούντων αἰρετικῶν, χειραγωγίαν δὲ τινα τῶν μὴ πάντη πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἀνάγεσθαι τῆς 20 πνευματικῆς θεωρίας ἐξισχυόντων, ἀλλὰ δεομένων καὶ τινος σωματικῆς κατανοήσεως πρὸς τὴν τῶν ἀκουσθέντων βεβαίωσιν, ὅσον ἐπωφελέστερόν τε καὶ περισπουδαστότερον. τὸ γὰρ μυστήριον τὸ καὶ τοὺς οὐρανοὺς καλύψαν τῇ ἀρετῇ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐν τῶ θεῷ τῶ τὰ πάντα κτίσαντι μὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς τὴν πίστιν ἔχειν — ἢ γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς φησιν ὁ ἀπόστολος —, 25 ἀλλ' ἤδη καὶ δι' ὁράσεως ἐντυποῦσθαι τῶν ὁρῶντων ταῖς διανοίαις καὶ δυνάμει

11–12 cf. Mt. 5,16 12–15 εἰ — φυλακῆν cf. Num. 15,37–39 16–17 cf. Hebr. 13,7 23–24 τὸ¹ — κτίσαντι cf. Eph. 3,9 23 τοὺς — ἀρετῇ cf. Hab. 3,3 (= Od. 4,3) 25 ἢ — ἀκοῆς² cf. Rom. 10,17

2–4 ~ Bas. in quadr. mart. (hom. 19) (CPG 2863; BHG^a 1205), PG 31, 509 A 4–6 (ad uerbum) et A 3–4; cf. Act. II p. 141,3–5 (Hadr. epist. ad imp.); Act. VI 277 C 2–5 18–22 Τὸ — βεβαίωσιν cf. Conc. Trull. can. 82 (supra p. 344,13–346,2)

HV T M 2–3 ἃ — δείκνυσι = Bas. (= PG)

1 τοῦ¹] τὸ M 2 δι'] διὰ τῆς T edd. PG (sed cf. Act. VI 277 C 4; cf. app. font. ad Act. II p. 141,1–5) 3 γραφικῆ HV PG (sed cf. Act. VI 277 C 4 et 300 C 6) | σιωπ(ῆ?) H σιωπούσα V 3–4 τούτου V 4 συντόμως M 5 ὑφήγησις] ὑπόθεσις H | πεπραγμένων + ἐν V 6 ἢ M: om. HV T edd. (uide infra) | μιμητῆ ed. Rom.* ex Vc (cf. app. crit. lat.) | αὐτοῦ + ἢ ed. Rom.* | μόρφωσις + εἰ δ' T (fort. correctio, quae ad l. 12–13 spectat, falso loco inserta) 9 συνωθεῖ θεωρία V 10 ἐκείνον — αὐτοῦ] exspectaueris ἐκείνους ... αὐτῶν | εἰ αὐτοῦ V 11 ἐγείρει ed. Rom.* 12–13 εἰ δὲ ἢ M (εἰ δ' ἢ ed. Reg.^{ms}): εἰ δὲ εἰ H ἢ δὲ V εἰ δὲ T (uide supra ad l. 6) edd. 13 Μωσέα T M edd. 14 τὰ — τιθέναι] τῶν ἱματίων ἐν τοῖς ἄκροις τιθέναι M, sed cf. lat. | τῶν ἱματίων] ἱμάτια V 15 διὰ — ἀναζωγραφήσεως post 16 αὐτῶν H 15–16 τῶν ἀγίων ἀνδρῶν om. H 16 μιμεῖται V 18 τῆς τοῦ κυρίου M | ἐν εἰκόσι post χαρακτήρα H | εἰκόσι V 19 μὲν + ἐστι ed. Rom.* (ex lat.), sed ἐστιν potius infra post ὅσον tacite supplendum | αὐτὸν om. H 20 χειραγωγίαν] εἰς ἀνατροπὴν T | τινα om. M | πρὸς] εἰς T edd. 22 ὅσον] locus difficilis, cf. supra ad l. 19 et Thümmel, Frühgeschichte p. 163–164 adn. 291 22–23 σπουδαστότερον HV 24 ἀπό²] ἐκ H | καὶ ἀπὸ om. V | ἀπό²] ἐκ H 26 ἀλλ' ἤδη om. V | τυποῦσθαι H

ἐκεῖνο βοᾶν, ὅτι ὁ θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί καὶ ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, πάντων μάλιστα ἀγιαστικώτερον τε καὶ σωτηριωδέστερον εὐρεθήσεται, ὥστε τὰ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων περὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἐπὶ γῆς μετὰ ἀνθρώπων πολιτείας ἀναγεγραμμένα ταῖς τῶν λαῶν πρὸς τὸ ἀνεξάλειπτον ἐγγράφεισθαι μνήμαις καὶ τὸ σέβας τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητος ἐναργέστερον κηρύττεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι. οὐ γὰρ τῶν ξύλων καὶ τῶν χρωμάτων προσκυνεῖται ἢ μίξις, ἀλλ' ὁ ἀόρατος θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος τὴν προσκύνησιν δέχεται ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἡμῖν προσαγωγὴν χαριζόμενος καὶ σὺν αὐτῷ προσκυνούμενος. ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰακώβ προσκυνῆσαι λέγεται ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰωσήφ, οὐ τῷ ξύλῳ τὸ σέβας προσαγαγών, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν κατέχοντα αὐτὸ τιμὴν ἐνδεικνύμενος.

Οὕτω τοῖνον καὶ τῆς ἀγίας τοῦ κυρίου καὶ ὑπερενδόξου μητρὸς τὸ ἀπεικόνισμα ἐπιενόηται τῷ τοῦ Χριστοῦ λαῷ καὶ τετίμηται, οὕτω τοῖς ἀνεκαθεν τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν προεστῶσι τὰ τοιαῦτα παρεδέχθησαν καὶ οὐδεμιᾶς κωλύσεως ἔτυχον, καίτοι μετὰ τὰς τῶν διωγμῶν παρελεύσεις καὶ τὴν ἐν παρρησίᾳ τῆς πίστεως πανταχοῦ ἐπικράτειαν [καὶ] συνόδων οἰκουμηνικῶν μέχρι καὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς γενομένων καὶ περὶ πλείονων κεφαλαίων πολὺ τοῦ περὶ τῶν εἰκόνων λόγου καταδεστέρων κανόνας ἐκθεμένων· οὐς οὐκ ἦν εἰκὸς ἀνεξέταστον <τὸ> περὶ τούτου καὶ συγκεχωρημένον καταλιπεῖν, εἴπερ κατὰ τὴν τινῶν ὑπόνοιαν ταῖς περὶ τῶν εἰδῶλων μομφαῖς καὶ ἀπαγορεύεσσι ταῖς φερομέναις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ ἡ παρ' ἡμῖν ἐκ παλαιοῦ κρατήσασα αὕτη συνήθεια συνυπάγεται καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσιν φέρει. ὁ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις συνέσεσθαι εἰπὼν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος δηλονότι τοῦτο καὶ τοῖς μετ' αὐτοὺς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπισκοποῦσιν ἐπαγγελάμενος — οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνοις σωματικῶς παραμένειν ἔμελλεν ἕως τῆς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος παρελεύσεως —, ἔτι μὴν καὶ τοῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ δύο ἢ τρισὶ συνηγμένοις συνεῖναι εἰπὼν οὐκ ἂν τοσαῦτα πλήθη ζήλω συνηγμένα τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας ἀμέτοχα τῆς θείας αὐτοῦ ἐπιπνοίας τε καὶ ὁδηγίας καταλέλοιπε τοῦ μὴ πρὸς καταρτισμὸν τελειότητος τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἰδεῖν, ἣν παραστήσασιν αὐτῷ ἑαυτὴν πειπιστεύκαμεν μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, καὶ τοι οὐκ ἐν ὀλίγαις ἢ ἀσήμοις τῶν πόλεων τοῦ τοιούτου ἔθους κρατήσαντος, ἀλλὰ σχεδὸν μὲν εἰπεῖν ἐν πάσαις ταῖς χώραις καὶ ἐν ταῖς περιφανεστέραις καὶ πρωτεύουσαις τῶν ἐκκλησιῶν.

1 cf. 1 Tim. 3,16 7 δ' — ἐκεῖνος cf. Ioh. 1,18 7-8 τὴν — ἀληθεία cf. Ioh. 4,23-24 8 δι' — προσαγωγὴν cf. Eph. 2,18 9-10 ὁ — Ἰωσήφ cf. Hebr. 11,21; Gen. 47,31 22-23 ὁ — αἰῶνος cf. Mt. 28,20 25-26 τοῖς — εἰπὼν cf. Mt. 18,20 28-29 ἦν — τοιούτων cf. Eph. 5,27 30 ἀσήμοις τῶν πόλεων cf. Act. 21,39

22-29 ὁ — τοιούτων cf. Act. VII (definitio synodi) 373 E 4-376 A 3 (COGD I p. 309 l. 19-28)

6-11 οὐ — ἐνδεικνύμενος cf. Hadr. epist. ad imp., Act. II p. 131,10-15

HVTM

1 ἐκεῖνο βοᾶν H ἐκεῖνο βοᾶν V | ὁ θεὸς est uaria lectio in N.T. 8 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ M (ex N.T.?) 10 τοῦ] τὸν V, om. M 12 ὑπερενδόξου + αὐτοῦ ed. Rom.* 14 παραδειχθήσεται V 16 καὶ deleui coll. lat. 17 περὶ] παρὰ H 18 ἀνεξέταστον om. M | τὸ addidi 20 μομφαῖς scripsi: μορφαῖς codd. (idem mendum infra p. 470,22 in H) | ὑπαγορεύεσσι V | καὶ om. ed. Rom.* 22 συνέσεσθαι] συνέπεσθαι V 24 ἐπαγγέλλεται T (ex copi., ut uidetur) edd., sed cf. lat. | ἔμελλεν T edd. 24-25 τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος V 25 παρέλευσιν V 27 ἐπιπνοίας HV | τε om. M | κατέλιπε ed. Rom.* 28 πρὸς καταρτισμὸν] βεβαίωσιν M | τελειότητα V 29 αὐτῷ ἑαυτὴν M: αὐτὴν ἑαυτῷ H T ἑαυτῷ αὐτὴν V ἑαυτῷ ed. Rom.* (ex lat. uel N.T.?) | τι om. M 30 ὀλίγοις HV | πόλεων] ἀποστόλων H

Ὅτι δὲ ἀρχαῖόν ἐστι τὰς ἱστορικός διηγήσεις τῶν γραφῶν πολλάκις ἐν εἰκόσι τυποῦσθαι παρίστησι τοῦ ἐν ἀγίοις Γρηγορίου τοῦ Νύσσης λόγος, εἰς τὸν Ἀβραάμ' ἔχων τὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾧ τὴν περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ ἱστορίαν ἀνειλήφθαι ἐν ζωγραφίαις διδάσκει. εἰ δὲ τὰ κατ' ἐκείνους οὕτως, πολλῶ μᾶλλον τὰ τῆς δεσποτικῆς οἰκονομίας θαύματά τε καὶ παθήματα τοιαύτης ἔτυχον ἀναδείξεως, ὥσπερ καὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων αἱ ἀθλητικαὶ ἀνδραγαθίαι πρὸς ζῆλον ἀγαθὸν φέρουσαι τοὺς ὀρώντας. ὅπερ ἐναργῶς γεγονέναι ἀποδείκνυται καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ γενναίου καὶ θαυμαστοῦ μάρτυρος τῆς ἀληθείας Ἀναστασίου ἀθλήσεως.

Ἄλλ' ἐκεῖνο ἴσως ἂν εἴποι τις ὅτι εὐλαβεῖσθαι ἡμᾶς ἀναγκαῖον τῆς ἀγίας γραφῆς τὰ παραγγέλματα, οἷον οὐ ποιήσεις σεαυτῶ εἰδωλον οὐδὲ παντός ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῶ ἄνω καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. καὶ πάλιν· οὐ λήψη τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· μὴ ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν αὐτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς. ἀλλὰ ταῦτα πάντα φανερόν ἔχει τὸν νοῦν τὸ τὴν θείαν φύσιν ἀνείδεόν τε εἶναι καὶ ἀκατάληπτον καὶ μηδενὶ ὁμοίαν ἡγεῖσθαι τῶν ὀρωμένων μηδὲ μὴν στοχασμοῖς καὶ ὑπονοίαις ἀγομένην πρὸς σωματικὰς ὑπολήψεις. προειπὼν γὰρ ὁ Μωυσῆς· φυλάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρηῆβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, ταῦτα προειπὼν ἐπήγαγεν εὐθύς· μὴ ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν αὐτοῖς γλυπτὸν καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς, τοῦτο μὲν ἀναμιμνήσκων τῆς γενομένης τοῦ μόσχου κατασκευῆς, τοῦτο δὲ καὶ ἀσφαλιζόμενος, ὥστε μὴ καὶ αὐτοὺς κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων συνήθειαν ἦν ἐγίνωσκον πρὸς τὴν τοιαύτην κατολισθησῆσαι ἀσέβειαν καὶ τὸ θεῖον ἡγεῖσθαι τούτοις ὅμοιον. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους διηγησίᾳ φησί· γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ λίθου, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. τῆς δὲ αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται καὶ τὸ οὐ λήψη τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ, τουτέστιν οὐ καλέσεις καὶ ἡγήση θεὸν ὅπερ οὐκ ἀληθῶς τοῦτο ὑπάρχει, ἀλλὰ μάτην ὑπονοίας καὶ ἐπωνυμίας τοιαύτης ἡξίωται. ἀλλ' ἡμῖν, ὡς ὁ μέγας διδάσκει ἀπόστολος, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν πνεύμα ἅγιον ἐν ᾧ τὰ πάντα, οὐ φυσικῆς ἑτερότητας διὰ τῆς

Rom. 522
PG 98, 177

10–12 Ex. 20,4–5; Deut. 5,8–9   12–13 Ex. 20,7; Deut. 5,11   13–14 Deut. 4,16   17–19 Deut. 4,15
19–20 Deut. 4,16   20–21 τῆς – κατασκευῆς cf. Ex. 32,1–6   24–26 Act. 17,29   26–27 Ex. 20,7; Deut. 5,11
28–30 1 Cor. 8,6 (ubi uerba καὶ ἐν πνεῦμα ἅγιον ἐν ᾧ τὰ πάντα non traduntur nisi in paucis codd.; inueniuntur apud Greg. Naz. or. 39 [in s. lumina] c. 12,1–3 Moreschini/Gallay et al.)

1–4 cf. Greg. Nyss. deit. (CPG 3192; BHG 2354) p. 117,1–3 et 138,20–139,11 Rhein; cf. supra p. 294,12–19
7–8 ὅπερ – ἀθλήσεως cf. Vita et passio s. Anastasii Persae (BHG 84) c. 9,4–8 Flusin; cf. supra p. 312,6–11

HVTM

1–8 haec iam in genuina Germani epistula exstitisse uix crediderim   2 εἰς τὸν Ἀβραάμ post ἐπιγραφὴν V
6 φέρουσι VT^{ac} (α add. T¹ s.l.)   7 ἐκδείκνυται H   9 ἂν om. V   10 ἑαυτῶ M   11 ὅσα¹ om. HV | οὐ
+ ποιήσεις οὐδὲ T¹ edd., sed cf. lat. et Sept.   12 οὐδὲ – αὐτοῖς² om. HV | λατρεύσεις Vc edd.   13–14 αὐ-
τοῖς ὑμῖν V   14 καὶ – αὐτοῖς² i.e. καὶ τὰ ἐξῆς   15 τὸ M ed. Rom.: τῶ HV τὸν T | ἀνείδεόν M ed. Rom.:
ἀίδιον H (cf. lat.) ἀνείδιον V (prob.) ἀνίδιον T | καὶ¹ om. V   16 ὀρωμένων] εἰρημένων V | μηδὲ μὴ HV
(cf. lat.): τιμὴν M, om. T edd. | ἀγομένην H (cf. lat.): ἀγομένους V T M edd.   16–20 πρὸς – αὐτοῖς²] τὸ
γὰρ μὴ ἀνομήσητε καὶ τὰ λοιπὰ προείπεν ὁ Μωυσῆς nec plura V   17 ὁ – ὑμῶν om. T edd. (de V uide supra),
sed cf. lat. | φυλάξασθε Sept. | τὰς ψυχὰς Sept. | ὑμῶν] ἡμῶν H   18 οὐκ εἶδετε ὁμοίωμα Sept.
18–19 εἷς μέσον H   21 ὥστε om. H | αὐτοὺς M ed. Rom.: αὐτοῖς HV T   22 Αἰγυπτίων H – τείων M
25 λίθου M ed. Rom. (cf. N.T. et lat.): λίθων HV T   26 ὁμοίωμα H | τοῦ θεοῦ om. V   27 ἡγήσει V | ἀλη-
θές V | τούτω T   28 ἡξίωται τοιαύτης V   30 οὐ om. M

τῶν προθέσεων ἐναλλαγῆς εἰσαγομένης – μὴ γένοιτο –· τὰ γὰρ τρία εἰς θεὸς μετ' ἀλλήλων νοούμενα, ὡς διδάσκει Γρηγόριος ὁ σοφός. οὐδενὶ οὖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ μέχρι καὶ σήμερον πλὴν τῆς ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς τριάδος προσήγαγε – μὴ γένοιτο –. πανταχοῦ γὰρ ἅμα τὸ ,λατρεύειν' τοῖς τοιούτοις προστιθείσα ἢ θεία γραφή τὸ ἀλλότριον ἡμῶν καὶ πάντη ἀμέτοχον πρὸς τὴν 5 τοιαύτην πλάνην παρίστησι· πρόδηλος γὰρ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας ὁ τρόπος. παρ' ἡμῖν δὲ εἰς θεὸς τὸ προσκυνούμενον μίᾳ τε καὶ ἢ εἰς αὐτὸν πίστις καὶ ἐν τῷ σωτήριον βάπτισμα. οὕτω μίᾳ καὶ ἢ προσαγομένη αὐτῷ λατρεία παρ' ἡμῶν, καθὼς παραδέδοται ἐκ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ πεφύλακται, ἢ τε τῆς αἰνέσεως 10 θυσία ἦν διὰ Χριστοῦ ἀναφέρεσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος, τούτῃ ἐστιν ὁ τῶν χειλέων καρπὸς ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἢ ἐν τοῖς ζωοποιοῖς μυστηρίοις θειοτάτη παράδοσις, ἣν προεμήνυσε Μαλαχίας ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου φήσας τοῦ θεοῦ ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν δεδόξασται τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρά. 15

Οὐδεμία τοίνυν συγκατάθεσις ναῶν θεοῦ ἤγουν τῆ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ μετὰ εἰδώλων – μὴ γένοιτο –. αὕτη μὲν γὰρ στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας ἀποστολικῶς κατωνόμασται, τῶν δὲ εἰδώλων τὰ ὀνόματα ἐξολοθρευθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς, ὁ προφήτης Ζαχαρίας βοᾷ, ὅτε πᾶς τόπος τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τούτεστι τῆ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ οὐ ὁ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, τῆ παραδοχῆ τῆς πίστεως αὐτοῦ διανοιχθήσεται. τούτοις πάντως 20 προστεθήσεται τὰ τε ἐν τῇ λεγομένῃ Σολομώντος Σοφίᾳ καὶ τὰ παρὰ τῷ μεγαλοφώνῳ κείμενα Ἰσαΐα. ἐκεῖ μὲν γὰρ λέγεται· ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων, ἐφεύρεσις δὲ αὐτῶν φθορὰ ζωῆς. οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται κενοδοξία γὰρ ἀνθρώπων εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο σύντομον αὐτῶν τὸ τέλος ἐπενοήθη καὶ τὰ ἐξῆς. παρὰ δὲ τῷ προφήτῃ αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσσοντες θεὸν 25 καὶ γλύφοντες, καὶ πάντες ὅθεν ἐγένοντο ἐξηράνθησαν καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ἐγένοντο καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς, τούτεστι τέκτονος ξυλουργικῆς τέχνης ἐπίνοια καὶ ξύλων τῶν εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις μεταποιήσις εἰς ἀνδρὸς μὸρφωσιν καὶ θρίαμβος τῆς ἀνοίας τῶν προσκυνούντων αὐτοῖς. οἷς ἐπιφέρεται· ἴδετε, οὐκ ἐρέετε, ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου· ὅπερ τῆς προγεγραμμένης ἀσεβείας ὡς ἀνατρεπτικὸν ἐπήγαγεν. 30

2-3 Phil. 2,9 4-5 τὸ – γραφή cf. Ex. 20,5; Deut. 5,9 7-8 εἰς – βάπτισμα cf. Eph. 4,5-6 9-11 ἢ – αὐτοῦ cf. Hebr. 13,15 13-15 Mal. 1,11; cf. Ps. 49,1 16 Οὐδεμία – εἰδώλων cf. 2 Cor. 6,16 17 1 Tim. 3,15 18-20 τῶν – διανοιχθήσεται cf. Zach. 13,1-2 19-20 Hebr. 3,6 22-25 Sap. 14,12-14 25-27 αἰσχυνθήσονται – ἐγένοντο cf. Is. 44,9-11 27-29 τούτεστι – αὐτοῖς cf. Is. 44,12-20 29-30 Is. 44,20

1-2 cf. Greg. Naz. or. 23 (de pace III) (CPG 3010,23) c. 11,15-16 Mossay/Lafontaine

2-7 οὐδενὶ – προσκυνούμενον cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 438,9-12 16-17 Οὐδεμία – γένοιτο cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 436,18-19

HV T M

1 εἰσαγόμενος V 2 τὸ' om. V 3 ὄνομα + ἢ τὸ σέβας ἢ τὴν λατρείαν T edd., sed cf. lat. | λαὸς] ἀμὸς V | καὶ' om. M 4 προσήγαγον HV | πανταχοῦ γὰρ T (cf. lat.): πανταχοῦ HV M πάντως γὰρ ed. Rom.* ex Vc | τὸ ed. Rom. ex Vc: τῷ T, om. HV M 6 γὰρ] μὲν γὰρ T ed. Rom. (μὲν om. La.-Co.*) 7 δὲ + ὡσπερ T edd., sed cf. lat. | ἢ om. T 9 καθὼς – πεφύλακται om. V | καθὼς ed. Rom. ex Vc: καθ' T καθὰ M, incertum in H 11 τὸ ὄνομα HV ed. Rom.^{ms}, sed cf. N.T. 12 ἦν προεμήνυσε] ὡς φησι V 12-13 ὡς – θεοῦ om. V 13 καὶ om. HV Sept. (A Q W) | μέχρι (ex Ps. 49,1?)] ἕως Sept. 17 ἀληθείας ἀποστολικῶς] ἐκκλησίας V 18 δὲ] τε V | ἐξολοθρευθήσεται T edd., sed cf. lat. 19 τούτεστι] ἤγουν V | ὁ om. V N.T. 20 ἡμεῖς om. V 21 Σολομώντος V edd. | τὰ om. T 22-23 ἐφεύρεσις H ed. Rom.^{ms} (cf. lat.): ἐφεύρησις V ἔφεσις T M edd. i. t. εὔρησις Sept. 24 εἰσῆλθον H | τούτων V 27 καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς] i. e. καὶ τὰ ἐξῆς | τούτεστι om. ed. Rom.* 28 ἀνθρώπων V 29-30 οἷς – ἐπήγαγεν om. V 29 εἴδετε H

ἡμεῖς οὖν εἰδότες καὶ πιστεύοντες εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὃς ἐστὶν ἀλήθεια καὶ δεξιὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλότριος τῆς εἰρημένης τοῦ προφήτου δεικνύμεθα κατακρίσεως. καὶ κατὰ τοῦτο εὐκαίρως τὸ προφητικὸν ῥῆμα ἐρῶ· *τί τὰ ἄχυρα πρὸς τὸν σῖτον*; τίς οἰκειότης τῆς ῥιπιζομένης ὑπὸ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀνυποστάτου κουφότητος τῶν λατρευόντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα πρὸς τὸν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τρόφιμον λόγον τὸν ἐν παντὶ τῷ λαῷ τοῦ Χριστοῦ εὐρισκόμενον; ἐκεῖνοι μὲν γάρ, περὶ ὧν ταῦτα ὁ Ἡσαΐας φησὶν, *ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐθυσίαζον καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς ἔθουον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης καὶ δένδρου συσκιάζοντος*, ὅτι καλὸν σκέπη, ὡς ἕτερός τις προφήτης σύγχρονος τῷ Ἡσαΐα βοᾷ. ὁ δὲ λαὸς τοῦ Χριστοῦ τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησιν ποιούμενος πᾶσάν τε αἴνεσιν καὶ δοξολογίαν τῇ ζωοποιῷ τριάδι προσφέρων διηνεκῶς. τὸ δὲ παρὰ τῇ Σοφίᾳ διηγορευμένον τῶν εἰδώλων σύντομον τέλος ἦγουν ὁ τούτων ἀφανισμὸς καὶ τὸ μὴ εἰς αἰὲς αὐτὰ διαμεῖναι οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῆς ἐπιφανείας γέγονε τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἦν ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ ἡ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης τῷ αἵματι αὐτοῦ περιποιηθεῖσα διὰ παντὸς εὐσεβῶς ὁμολογεῖ καὶ δοξάζει. οὐδὲν οὖν τῆς ἐν ἐκείνοις γεγραμμένης τῶν εἰδώλων καταγνώσεως ὁ γνήσιος καὶ ἀληθὴς τῆς τριάδος προσκυνητῆς λαὸς τοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτὸν ἐπισύρεται ἐκ τοῦ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν εἰκόνας ἔχειν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς. ὥσπερ οὐδὲ τῷ μακαρίῳ ἀποστόλῳ Παύλῳ τὴν ἐν σαρκὶ ἀπαγορεύοντι περιτομὴν καὶ τοῖς κατὰ νόμον δικαιουῖσθαι βουλομένοις ἐπιτιμῶντι τὸ περιτεμεῖν τὸν Τιμόθεον νομικῶς τε περικειρασθαι καὶ θυσίαν ἐν τῷ ναῷ προσαγαγεῖν μομφὴν ἐπάγει τινὰ καὶ κατάκρισιν. οὐ γὰρ ἀπλῶς τὰ ἀποτελούμενα σκοπεῖν χρή, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ σκοπὸς τῶν [πραττόντων] δοκιμάζεται [καὶ ἡ αἰτίας ἀφήσι τὸν ποιῶντα ἢ τοῦναντίον καταδικάζει]. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἀκριβῶς παραφυλάττοιτο, τάχα οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὸ πρόσταγμα ἀκατηγόρητον παρὰ τοῖς ἀπίστοις γενήσεται, εἴγε γλυπτὸν ἦγουν χωνευτὸν ἀπαγορεύοντος τοῦ νόμου τὰ κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ χερουβιμ δόξης, ὡς ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει, τοιαύτης ὑπῆρχον κατασκευῆς. οἷς καὶ τὴν θείαν ἐποχεῖσθαι δόξαν οὐ μόνον ἐκ τῆς γραφῆς διδασκόμεθα,

3 Ier. 23,28 5 cf. Rom. 1,25 7-9 ἐπι¹ — σκέπη Os. 4,13 10 τῷ — θεῷ cf. 1 Tim. 1,17
10-11 προσκυνεῖ — αὐτοῦ cf. Ps. 28,2 et 95,9 11 τὴν — ποιούμενος cf. Ioh. 4,23-24 13 εἰδώλων — τέλος cf. Sap. 14,12-14 14-15 ἐκ — Χριστοῦ cf. Tit. 2,13 15-16 ἀπὸ — οἰκουμένης cf. Rom. 10,18; Ps. 18,5
16 τῷ — περιποιηθεῖσα cf. Act. 20,28 20 τὴν — περιτομὴν cf. 1 Cor. 7,18-19 20-23 καὶ — κατάκρισιν cf. Rom. 3,20; Act. 16,3 et 21,24-26 27 γλυπτὸν — χωνευτὸν cf. Deut. 27,15 27-28 τὰ — δόξης cf. Hebr. 9,4-5
29 οἷς — διδασκόμεθα cf. Ex. 40,34

23-24 cf. Leont. Neap. c. Iud. supra p. 356,1-2; cf. infra p. 478,9-10

23-24 οὐ — δοκιμάζεται cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 434,3-4 25-29 οὐδὲ — διδασκόμεθα cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 440,3-5

HVTM

1 εἰδότες + τε M | εἰς om. T M | ὡς ἔστιν M 3 εὐκαίρως om. V | τὸ ἄχυρον *Sep̄t.* 4 τῶν om. H
6 ἐκεῖνο H 8 συσκιάζοντες La.-Co.* 9 βοᾷ] φησὶν T edd. 10 μόνῳ σοφῷ] μονοσόφῳ V
11-12 πᾶσάν — προσφέρων] πᾶσά τε αἴνεσις καὶ δοξολογία ... προσφέρεται V 14 μέναι V | ἄλλοθεν
ed. Rom. (cf. lat.): ἄλλοτε codd. 15 ἡ² om. ed. Rom.* (ex Vc) 16 εὐσεβῶς H (cf. lat.): εὐσεβοῦσα V ἐν
εὐσεβείᾳ T edd., om. M 18 ἐκ τοῦ T: ἐν τῷ H ἐν τῇ V, om. M (uide infra) 19 εἰκόνι V (prob.) | ἔχων M
(uide supra) 20 περιτομὴν + καὶ τὴν περιτομὴν τοῦ Τιμοθέου H 21 τὸ] τῷ H | τὸν om. V | νομίμως
HV 22 μορφὴν H 24 πραττόντων] leg. πραχθέντων? (cf. lat. et p. 434,4 et 478,9-10) 24-25 καὶ —
καταδικάζει *deleui coll. lat. et locis supra allatis*

ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος Ἀθανάσιος τὸ ψαλμικὸν ἐρμηνεύων ῥητὸν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν
 χερουβὶμ ἐμφάνηθι τοιαύτην περὶ αὐτῶν παραδίδωσιν ἔννοιαν, καὶ τοὶ ἐκείνων τῶν
 χερουβὶμ τὰ ἀρχέτυπα ἄγνωστα τὴν φύσιν ἀνθρώποις παντάπασιν ὄντα πνεῦμα
 γὰρ καὶ πῦρ ὑπάρχουσι καὶ πάσης σωματικῆς σχηματοθεσίας ἀλλότρια καὶ φύ-
 σεως· τὰ γὰρ περὶ αὐτῶν σωματικώτερον τῷ προφήτῃ λεγόμενα συμβολικὴν καὶ
 ἀνηγμένην τὴν ἔννοιαν ἔχει, ἐτέρως νοεῖσθαι κατὰ τὸν εὐαγγῆ καὶ τοῖς ἀσωμάτοις
 πρέποντα μὴ δυνάμενα λόγον.

Κάκεινο δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον ὅτι οὐδαμῶς χριστιανοὶ τῶν κατὰ σάρκα προσγενῶν
 ἢ γνωρίμων καὶ φίλων τὸ εἶδος ἀναγράφοντες σέβουσιν ἢ τιμῆς τινος ἀξιοῦσιν, ἀλλ'
 οὐδὲ βασιλικῶν προσταγμάτων ὑποκύψαντες ἐξουσίᾳ τὰ τοιαῦτα ἐπενόησαν, ἅπερ
 δικαίως ἐγκαλοῦνται ἐκεῖνοι οἱ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν καὶ ἤλλαξαν τὴν
 δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, ὡς φησὶν ὁ ἀπό-
 στολος, ὥστε καὶ ἐκ τούτου δεῖκνυσθαι τοῦ τρόπου σαφῶς τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνάρμο-
 στον εἶναι τὴν προκειμένην τῆς γραφῆς κατηγορίαν.

Εἰ μὲν οὖν τὰς περὶ τοῦ θεοῦ εὐσεβεῖς ὑπολήψεις πρὸς τὸ σωματικώτερον μετα-
 τιθέμενοι ἢ τὰ τῆς θεοπρεποῦς δόξης τε καὶ λατρείας καταλιπόντες ἢ κατὰ τι γοῦν
 ὅλως σμικρύνοντες ἐκ τῆς τοιαύτης δεικνύμεθα ὑποθέσεως, καλῶς ἂν εἶχε περιαιρεῖ-
 σθαι τὰ ἀπασχολοῦντα ἡμᾶς καὶ ἀφέλκοντα τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν θεὸν
 σεβασμιότητος καὶ προσεδρείας. νῦν δὲ τοῦναντίον ὀρώμεν γινόμενον. προσβλέ-
 πων γὰρ τις μετ' ἐπιστήμης εἰκόνι τινὸς τῶν ἁγίων, ὡς τὸ εἰκός, „δόξα σοὶ ὁ θεός“
 λέγει, τοῦ ἁγίου τὸ ὄνομα προστιθείς, ὥστε καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου πληροῦ-
 σθαι τὸ ἐν τῇ εὐχῇ λεγόμενον παρ' ἡμῶν „ἵνα καὶ δι' ὀρωμένων καὶ δι' ἀοράτων
 δοξάζεται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.“ ἀλλ' οὐδὲ θεὸν τινα τῶν ἁγίων
 ἀνδρῶν καλεῖν ἀνεχόμεθα, καίτοι τοῦ κυρίως καὶ μόνου ὄντος θεοῦ τῆς τοιαύτης
 προσωνυμίας τοῖς εὐαρεστήσασιν αὐτῷ μεταδιδόντος, ὡς ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν ψαλμῶν
 ἀναγέγραπται βίβλῳ. οὔτε πάλιν ὡς ἱκανὴν ἔχειν νομίζοντες θεογνωσίας βεβαίω-
 σιν τὰς τοιαύτας εἰκόνας καταφρονοῦμεν τῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ συνδρομῆς
 καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς ἡμέρας καὶ νυκτός, ψαλμικῶς δὲ μᾶλλον εἰπεῖν ἑσπέρας καὶ πρωῆ
 καὶ μεσημβρίας, εὐλογοῖν τὸν θεόν, καθὼς φησὶν ὁ Δαβὶδ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ καιρῷ
 τῆς θείας μυσταγωγίας καὶ λειτουργίας. ἀλλ' ὡς ἀσφαλῶς ἐπιστάμενοι οὐκ ἄλλοθεν
 ἡμῖν τὴν ἐλπίδα περιγίνεσθαι τῆς σωτηρίας ἢ ἐκ τῆς πρὸς τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν
 τὸν ἐν τριάδι προσκυνούμενον εὐσεβοῦς πίστεως καὶ ὁμολογίας, τῆς μὲν ἐν καρδίᾳ
 συνισταμένης, τῆς δὲ διὰ στόματος προφερομένης — καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς
 δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν —, διὰ παντὸς τὴν αἴνεσιν αὐτοῦ

1-2 Ps. 79,2 5 τὰ — λεγόμενα cf. Is. 6 10 βασιλικῶν — ἐξουσίᾳ cf. Sap. 14,17 11-12 Rom. 1,22-23
 24-26 καίτοι — βίβλῳ cf. Ps. 81,6 28-29 ἑσπέρας — θεόν cf. Ps. 54,18 33-34 Rom. 10,10 34-474,1 τὴν —
 θεοῦ cf. Ps. 149,1-2

1-2 cf. Ath. exp. in ps. (CPG 2140; cf. CPG C 32), PG 27, 360 B 8 - C 6

HVT M

2 διδωσιν HV 3 πάντα πᾶσιν T 4 ὑπάρχουσι] τυγχάνουσι H 4-5 φύσει V (prob.) 6 ἀνηγ-
 μένην M (cf. e.g. Phot. Amph. qu. 79,27 Westerink); ἀνηγεμένην HV T edd. 7 δυνάμενον V 10 ὑπενόη-
 σαν V T (incertum in H) edd., sed cf. lat. et p. 474,8 11 ἐγκαλοῦντες V 12 εἰς ὁμοίωμα ed. Rom.*
 15-19 Εἰ — γινόμενον om. V 15-16 μετατιθέμενοι T (cf. lat.); μετετίθεμεν H μετατίθεμεν M 19 γιγνώ-
 μενον ed. Rom.* 20 εἰκόνα V 21 τούτου om. M 22 δι' H T 23 Χριστοῦ] κυρίου H | οὐδὲ]
 οὐ V 25 παρωνυμίας V 26-27 βεβαίωσιν] ὑπόθεσιν V 31 περιγενέσθαι V 33 προφερομένης
 M | πιστεύετε M 34 ὁμολογεῖτε M | εἰς + δικαιοσύνην καὶ V

τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς θεοῦ ἐν τῷ στόματι ἔχοντες καὶ τὰς ὑψώσεις αὐτοῦ ἐν τῷ
 λάρυγγι φέροντες πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὴν μετάληψιν τοῦ παναγίου αὐτοῦ
 σώματος καὶ αἵματος, δι' ὧν τὴν μνήμην τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως
 κατὰ τὴν αὐτοῦ τελοῦμεν παράδοσιν, ἀκορέστῳ ἐπιθυμίᾳ καὶ θεοκινήτῳ σπουδῇ
 κατεπείγεται μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων ἢ ἔλαφος. ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνο
 σκανδαλιζέτω τινὰς τὸ ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων φωταγωγίαν γίνεσθαι
 καὶ εὐώδη θυμιάματα· συμβολικῶς γὰρ τελεῖσθαι τὰ τοιαῦτα πρὸς τιμὴν ἐκείνων
 ἐπενοήθη, ὧν μετὰ Χριστοῦ ἡ ἀνάπαυσις, ὧν καὶ ἡ τιμὴ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει,
 τοῦτο λέγοντος Βασιλείου τοῦ σοφοῦ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων
 τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας. σύμβολον γὰρ τὰ μὲν
 αἰσθητὰ φῶτα τῆς αὐτοῦ καὶ θείας φωτοδοσίας, ἡ δὲ τῶν ἀρωμάτων ἀναθυμίασις
 τῆς ἀκραιφνοῦς καὶ ὅλης τοῦ ἁγίου πνεύματος περιπνοίας τε καὶ πληρώσεως.
 Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς ὑφορμώσας ἀντιθέσεις καὶ τὰς ἐκ τῶν γραφῶν δῆθεν
 προτεινομένης ἀντιλογίας γράψαι συνείδομεν, παρακαλοῦντες τὸ ἀσκανδάλιστον
 τοῖς λαοῖς καὶ ἀτάραχον παντὶ τρόπῳ μεταδιώκειν ὑμᾶς, ὅποτε καὶ τῶν μικρῶν ἐνός
 μὴ καταφρονεῖν παραγγέλλει ὁ κύριος, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σκανδαλιζέειν ἀφόρητον καὶ
 φοβερὸν τοῖς τοῦτο πράττουσιν ἐπάγει κατάκρισιν. νῦν δὲ πόλεις ὅλαι καὶ τὰ
 πλήθη τῶν λαῶν οὐκ ἐν ὀλίγῳ περὶ τούτου θορύβῳ τυγχάνουσιν, οὐ ἡμεῖς μὴ
 αἴτιοι φανῆναι διὰ πάσης ποιησώμεθα σπουδῆς. ὑπὲρ πάντα δὲ προνοητέον ἡμῖν,
 ὅπερ μου κατασεῖει τὴν διάνοιαν, τοῦ μὴ ἀφορμὴν ἐπάρσεως ἐντεῦθεν λαβεῖν τοὺς
 κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε καὶ λέγειν
 αὐτοὺς ὅτι μέχρι τοῦ νῦν οἱ χριστιανοὶ ἐπλανῶντο· εἰ μὴ γὰρ εἰδωλολατρείαν ἤδει-
 σαν τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἂν ἀρτίως τὴν τῶν χειροποιήτων ἀποβολὴν ἐποιήσαντο.
 ὅπερ πόσην ὕβριν καὶ καθαίρεσιν προστρίβεται τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, πᾶς τις ὁμο-
 λογήσει· πάντως γὰρ καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἶκος λέγειν αὐτοῖς ἔσται, ὅτι τοῖς ἅπασι
 πλανεμένοις οὐκ ἔστιν ὅλως πείθεσθαι ὡς τῆς ἀληθείας οὐκ οὔσης παρ' αὐτοῖς. τί
 δέ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ πάντα εὐσεβέστατοι καὶ φιλόχριστοι ἡμῶν βασιλεῖς στήλην
 ἀληθῶς τῆς οικείας φιλοθείας, τὴν πρὸ τῶν βασιλείων λέγω εἰκόνα, ἤγειραντες, ἐν
 ἧ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἀναθέμενοι τὰς ιδέας καὶ τὰς τούτων περὶ τοῦ

1-2 τὰς - λάρυγγι cf. Ps. 149,6 2-4 ἐπὶ - παράδοσιν cf. 1 Cor. 11,24-26 5 cf. Ps. 41,2 15-17 τῶν -
 κατάκρισιν cf. Mt. 18,6-10 21 Phil. 3,18

9-10 ἡ - εὐνοίας = Bas. in quadr. mart. (hom. 19) (CPG 2863; BHG^a 1205), PG 31, 509 A 4-6; cf. Act. III p. 264,
 15-16 (Theod. Hier. epist. synod.) 26-476,2 τί - ἀνεκέρυξαν haec ad illam crucem, quam imperator Leo III. in
 porta quae Chalce dicitur erexisse traditur, spectare arbitratu Stein p. 70-77 (cf. Speck, Τὰ τῆδε βατταρίσματα
 πλάνα p. 214-216; id., Interpolierter Text p. 488-489); obloquitur M.-F. Auzéry, Byzantion 60, 1990, 446-448 (= L'
 l'histoire des iconoclastes p. 146-147)

HVTM 9-10 ἡ - εὐνοίας = Bas. (= PG) 19-26 ὑπὲρ - αὐτοῖς = Mo f. 229^v (superscr. Τοῦ μακα-
 ρίου Γερμανοῦ χρήσης [sic])

4 τελοῦμεν M ed. Rom.: τελουμένην HV T 5 κατεπείγονται T edd. | μηδ' ed. Rom.* 6 τὸ - ἁγίων] τὸ
 τῶν ἁγίων εἰκόνων ἔμπροσθεν V | ἁγίων + μυσταγωγίαν H^{sc} (punctis del.) 7 θυμιάσιν T edd., sed cf. lat.
 et LC | γὰρ om. V | πρὸς] εἰς M 8 ἐπενοήθησαν V (abbr. in H) | αὐτὸν] αἰῶνας V 9 λέγοντος + τοῦ
 ἁγίου V 10 κοινὸν om. V | γὰρ M (cf. lat.): δὲ V, om. H T edd. | τὰ μὲν] μὲν τὰ μὲν (sic) T μὲν τὰ
 ed. Rom.* 13 ὑφορματτούσας H 15 παντὶ τρόπῳ post ἡμᾶς V | ἡμᾶς ed. Rom. (ex lat.): ἡμᾶς codd.
 17 φοβερὸν V | ἐπιφέρει V | κατάκρισιν] τὸν κίνδυνον H 18 τυγχάνει V 19 αἴτιοι + βουληθῶμεν V
 (uide infra) | ποιησώμεθα om. V (uide supra) | ἅπαντα T edd. 20 ἐπάρσεως om. Mo 20-21 τοὺς -
 ἡμῶν om. Mo 22 εἰδωλολατρίαν TM 25 γὰρ om. Mo (prob.) | αὐτοῖς TM 25-26 τοὺς ... πλανω-
 μένους M, πλανωμένοις om. Mo 28 τὴν om. V | εἰκόνα del. Speck, Τὰ τῆδε βατταρίσματα πλάνα p. 215
 fort. recte | ἐγειραντες] exspectaueris ἤγειραν (ex lat. conieceris ἐγειραντες καὶ ἐν αὐτῇ); cf. etiam Speck l.l. p.
 215-216 29-476,1 περὶ - κυρίου om. V

Ma. 125 κυρίου ἐγγράψαντες φωνὰς τῆς ἑαυτῶν πεπειθήσεως τὸ καύχημα, τὸν σωτήριον σταυρόν, ἀνεκήρυξαν;

Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ ταῖς λεγομένοις τὸ εἰς εἰκόνας διαφόρους τὸν θεὸν θαυματουργῆσαι. περὶ ὧν πολλοὶ πολλὰ ἱστορεῖν βούλονται, οἷον ἀρρωστούντων θεραπείας, ὧν καὶ

Rom. 526 ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν πείρᾳ γεγόναμεν, περιεργιῶν ἀναλύσεις ἢ καθ' ὑπνοὺς πολλάκις τῶν γεγραμμένων ἐπιφάνειαν. τὸ δὲ πάντων μάλιστα ἐμφανέστατον καὶ μηδεμιᾶς ἀντιρρήσεως ἢ ἀμφιβολίας τινὸς ἀνεχόμενον ἢ ἐν Σωζοπόλει τῆς Πισιδίας τὸ πρὶν ὑπάρχουσα εἰκὼν τῆς παναχράντου θεοτόκου ἐκ τῆς γεγραμμένης παλάμης αὐτῆς

La.-Co. 316 τὴν τοῦ μύρου βλύσιν προχέουσα, οὔτινος θαύματος μάρτυρες πολλοί. εἰ δὲ καὶ νῦν οὐχὶ τοιαύτη γίνεται θαυματοουργία, οὐ παρὰ τοῦτο τὰ πρῶην ἀπιστηθήσεται, ἵνα μὴ ὁμοίως ἄπιστα κρίνωνται τὰ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἱστορούμενα ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος σημεῖα καὶ χαρίσματα διάφορα τοῦ πνεύματος τὰ νῦν οὐδαμῶς ἐνεργούμενα, τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ διὰ τῆς τοιαύτης συγκαταβάσεως τοὺς ἀσθενέστερον διακειμένους βεβαιοτέρους εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν ἐργαζομένου καὶ ἅμα τὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως καὶ διὰ τούτων δεικνύοντος, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐγένετο. ποτὲ μὲν γὰρ ἢ τούτων σκιά, ποτὲ δὲ τὰ τῶν ἱματίων ἀπηρητημένα σουδάρια τὰς ἰάσεις παρεῖχον. ὥσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις οὐ παντὸς σώματος σκιά, ἀλλὰ τοῦ Πέτρου μόνου τὴν θεραπείαν ἐδίδου τοῖς κάμνουσιν, ὡσαύτως καὶ τὰ σουδάρια οὐ παντὸς ἱματίου, ἀλλὰ τῶν τοῦ Παύλου καὶ μόνων ἰδῶντο τοὺς ἀσθενοῦντας, εἰς πληροφορίαν πίστεως τοῦ ὑπ' αὐτῶν κηρυττομένου θεοῦ ὡσαύτως τὴν οἰκείαν χάριν καὶ διὰ τῶν ἀψύχων ἀποδεικνύοντος, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων πολλάκις ἠυδόκησε γίνεσθαι, οὐκ ἐπὶ πάσης εἰκόνας ἢ γραφῆς τοῦ τοιούτου εἶδους τῆς εὐεργεσίας ἐν τοῖς πιστεύουσι γινομένου, ἀλλ' ἐν μόναίς ταῖς τῶν ἁγίων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, ὥστε μὴ ἐκ ταυτομάτου ὑπονοεῖν τὰς ἰάσεις συμβαίνειν, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριτος. ἄξιον δέ, ὡς οἶμαι, μηδὲ ἐκεῖνο ἀπαρασήμαντον καταλιπεῖν, ὅπερ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ τέθεικεν ἱστορίᾳ, ὅτι ἐν Πανεάδι τῇ πόλει, ἠγνίνα Καισάρειαν τὴν Φιλίππου τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει, λέγεται ὁ οἶκος εἶναι τῆς αἰμορροούσης γυναικὸς ἧτις τῷ κρασπέδῳ τοῦ σωτῆρος ἰάθη, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. οὔτινος οἴκου

1-2 τῆς - ἀνεκήρυξαν cf. Gal. 6,14 3 Hebr. 8,1 11-12 τὰ - πνεύματος cf. Act. 5,12 16-17 ποτὲ! - παρεῖχον cf. Act. 5,15; 19,12 27-28 ἠγνίνα - ὀνομάζει cf. Mt. 16,13; Mc. 8,27 28-29 ἦτις - εὐαγγελίοις cf. Mt. 9,20-22; Mc. 5,25-34; Lc. 8,43-48

26-478,7 cf. Eus. hist. eccl. (CPG 3495) VII 18,1-3 p. 672,3-18 Schwartz (= Ioh. Dam. imag. III 69,3-17)

27-478,8 cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 434,4-10; Niceph. refut. c. 200,8-15; Niceph. c. Eus. p. 491,37-492,40; Niceph. adu. Eriph. p. 350,3-15

HV T M 29-478,6 οὔτινος - γίνεται ~ Eus. Ioh. Dam.

3 ἐπὶ om. M 4 ὄρωστ- M | θεραπεία mauult Thümmel, Frühgeschichte p. 169 adn. 293 (qui legit infra cum edd. ἐπιφάνειαι) 5 περιεργιῶν V ed. Rom. | ἢ M: ἐς HV (cf. lat.) αὶ T^{ce} (αὶ T^{ce}) edd. | πολλάκις om. H 6 ἐπιφάνειαν M: ἐπιφανῆναι HV (cf. lat.) ἐπιφάνειαι T edd. | καὶ om. HV T edd. 7 ἀναντιρρήσεως M fort. retinendum (cf. Lampe s.u. ἀναντίρρητος) | ἀνεχόμενον V | Πισιδίας H M 9 βρύσιν V 10 οὐχὶ - γίνεται] οὐχ ὄραται ἢ τοιαύτη τῆς εἰκόνας γινόμενη T edd., sed cf. lat. | οὐχὶ H M: οὐχ ἢ V (de T uide supra) 11 κινῶνται V | Πράξεσι - ἀποστόλων] Πράξεσι καὶ τῷ ἀποστόλῳ T M (cf. lat.) 12 σημεῖα om. V | τοῦ? + ἁγίου H | τὰ νῦν] τανῦν T M edd. 14 περὶ om. V M (cf. lat.) 15 ἅμα + καὶ V | τὰ om. T | καὶ? om. V M, sed cf. lat. | δεικνύοντα V | καὶ? om. M (cf. lat.) 16 ἐγένετο V | τὰ post ἱματίων H, τὸ ed. Rom.* ex Vc 17 ἀπηρητημένον σουδάριον T edd. | ἐν om. V 18 μόνου om. H 19 μόνων] μόνον V μόνου M 21 ὡσαύτως suspectum, cf. lat. | ἀποδεικνύοντος V ed. Reg.* ἀποδεικνύοντος T ed. Rom. 22 εὐδόκησε V M | γενέσθαι M 23 ταῖς T: om. HV M 24 καὶ + μόνου V 27 αὐτὸ T | Πανιάδι T | τὴν M ed. Rom.: τῆς HV T 28 ὀνομάζειν T

πρὸς ταῖς πύλαις ἀνδριάντα φασὶν ἐκ χαλκοῦ πεπονημένον ἑστᾶναι εἰκόνα φέροντα
 Ha. 261 τοῦ κυρίου, ἀντικρὺ δὲ ἐκτύπωμα γυναικὸς ἐπὶ γόνυ κεκλιμένης ὑπάρχειν τεταμέ-
 PG 98, 188 ναις ἐπὶ τὸ πρόσθεν ταῖς χερσὶν ἱκετευούσῃ ἑοικὸς, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ περὶ αὐτὴν
 θαύματος τοῦ τε αὐτῆ σπουδασθέντος, καὶ ὡς πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ εἰς ὄνομα τοῦ
 κυρίου γενομένου ἀνδριάντος βοτάνη τις ἀναφύεται ξένη τὸ εἶδος καὶ οὐ γνώριμος, 5
 ἥτις παντοίων νοσημάτων ἰατροῖον γίνεται — ὅπερ καὶ αὐτοψεὶ παραλαβεῖν ὁ
 αὐτὸς Εὐσέβιος ἔφη —, προδήλως τοῦ σωτήρος τὰ τῆς οἰκείας χάριτος ἐν συγκατα-
 βάσει ποιουμένου πρὸς τὴν πίστιν τοῦ γυναιίου, δεικνύοντος ὅπερ ἡμῖν ἀνωτέρω
 δεδήλωται, ὅτι οὐχ ἀπλῶς τὰ ἀποτελούμενα σκοπεῖται, ἀλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ πράγ-
 ματος δοκιμάζεται. λέγει δὲ ἐν ταυτῶ ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος ὅτι καὶ τῶν ἀποστόλων 10
 Ma. 128 τὰς εἰκόνας Παύλου καὶ Πέτρου καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Χριστοῦ διὰ χρωμάτων ἐν γρα-
 Rom. 527 φαῖς σφωζόμενας ἰστόρηκεν. οὐ τοῦτο δὲ λέγομεν ἡμεῖς, ὥστε τὰς ἐκ χαλκοῦ στήλας
 ἐπιτηδεύειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ μόνον δηλῶσαι ὅτι, καὶ τὸ κατ' ἐθνικὴν συνθήθειαν μὴ ἀπο-
 ποιησαμένου τοῦ κυρίου, ἀλλ' εὐδοκήσαντος ἐν αὐτῶ ἐπιδεικνυσθαι ἐφ' ἱκανὸν χρό-
 νον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος θαυματουργίαν, τὸ παρ' ἡμῖν εὐαγέστερόν πως κρα- 15
 τήσαν ἔθος κακίζειν οὐχ ὄσιον.
 Ἐν τούτοις μὲν οὖν ὁ ἡμέτερος πληροῦσθω τῆς ὑπομνήσεως λόγος. ὁ δὲ τῆς ἀλη-
 θείας θεὸς ὁδηγήσει ἡμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πᾶσαν διχονοίαν ἀφορμὴν καὶ
 ὑπόθεσιν ταραχῆς τῶν ἡμετέρων ἀπελαύνων ψυχῶν ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ πνεύματι
 δοξάζοντες αὐτὸν τῆς ἐπουρανοῦ βασιλείας καταξιώσει. 20

La.-Co. 317 Ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· Ἐβόησαν οἱ φύλακες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
 ἄγιοι πατέρες ἡμῶν οἱ διὰ παντός ὑπεράνω τῶν νοητῶν αὐτῆς ἀγρυπνοῦντες
 ἐπάλλεων, καὶ πᾶσαν παράταξιν καὶ μάταιον λόγον ἀπώσαντο, καὶ ταύτην

18 ὁδηγήσει — ἀλήθειαν cf. Ioh. 16,13 19-20 ὁμοθυμαδὸν — αὐτὸν cf. Rom. 15,6 22-23 οἱ — ἐπάλλεων cf.
 Sir. 9,13 23 Prou. 30,8

8-10 ἀνωτέρω — δοκιμάζεται cf. supra p. 470,23-24 10-12 καὶ — ἰστόρηκεν ~ Eus. hist. eccl. (CPG 3495) VII
 18,4 p. 672,20-22 Schwartz 21-480,1 Ἐβόησαν — τηρήσαντες ~ (Ps.-)Germ. syn. haer. (CPG 8020; cf. Stein p.
 262-268; Brubaker/Haldon 2001 p. 247-248) c. 39, PG 98, 76 C 3-6: Ἐβόησαν γὰρ οἱ φύλακες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ
 διὰ παντός ὑπεράνω τῶν νοητῶν αὐτῆς ἐπαγρυπνοῦντες ἐπάλλεων, καὶ τοὺς πολεμίους ἀπώσαντο, καὶ
 ταύτην ἀσπάρακτον διετήρησαν.

9-10 οὐχ — δοκιμάζεται cf. (Ps.-)Greg. epist. ad Germ. supra p. 434,3-4 10-12 καὶ — ἰστόρηκεν ~ Ioh. Dam.
 imag. III 69,19-20; Niceph. refut. c. 200,15-17; Niceph. c. Eus. p. 493,3-6; Niceph. adu. Epirh. p. 350,16-19

HV T M 10-12 καὶ — ἰστόρηκεν ~ Eus. Ioh. Dam. Niceph.^{ref} Niceph.^{Eus} Niceph.^{Epi} 21-480,1 ~
 (Ps.-)Germ.

1 φησὶν Vc edd. | πεπονημένον om. V | ἑστᾶναι Vc edd. 2 ἀντικρὺ H M | κειμένης M | ὑπάρχειν ed.
 Rom.: ὑπάρχει codd. 3 αὐτὴν] αὐτῆς V M 4 τοῦ — σπουδασθέντος om. V | τοῦ τε H M (prob.):
 τοῦτο T τοῦτου ed. Rom.* 5 γενομένου om. H | ἀναφύεται H T: ἀνεφύετο V φύεται M | γνώριμη T edd.
 9-10 πράγματος M (cf. lat. et supra p. 434,4): πράττοντος HV T (idem mendum supra p. 470,24) 11 Παύλου
 καὶ Πέτρου H T Eus. Niceph.^{ref} Niceph.^{Epi} (cf. lat. P): Πέτρου καὶ Παύλου V M Ioh. Dam. Niceph.^{Eus} | δὲ] δὴ
 Eus. Niceph.^{ref} Niceph.^{Eus} Niceph.^{Epi} (fort. etiam hic scribendum), om. V Ioh. Dam. 12 σφωζόμενας T (ex conji.?)
 Eus. Niceph.^{ref} Niceph.^{Eus} Niceph.^{Epi}: νομιζόμενας H (cf. lat.) νομιζόμενα V ὡς νομιζόμεν M διαχρωματιζόμενας
 Ioh. Dam. | ἀνιστόρηκεν M 13 ὅτι καὶ om. M | τὸ om. H | κατὰ H 14 ἐν αὐτῶ εὐδοκήσαντος V | εἰς
 αὐτὸ M 15 ἀγαθότητος + τὴν ed. Rom.* 17 δὲ post ἀληθείας V 18 ὁδηγήσει V ὁδηγ' T ὁ ὁδηγή-
 σης ed. Rom.* (ὁδηγήσας ex Vc) | ἡμᾶς] ὑμᾶς N. T. (cf. lat.) 20 αὐτὸν + ὅς H | βασιλείας + ἡμᾶς H |
 καταξιώσει V ἀξιώσειεν H καταξιώσ (sic) T ἀξιώσει M καταξίωση ed. Rom.* 21 Ταράσιος ante Ὁ add.
 HV edd. | ἔφη V 22 ἄγιοι πατέρες ἡμῶν suspectum; cf. (Ps.-)Germ. l.l. | οἱ om. HV 23 καὶ] om. T edd.,
 sed cf. lat. et (Ps.-)Germ. l.l. | ματαιολόγον M 23-480,1 καὶ] — ἐξεδίωξαν om. V